

SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA: XALQARO MUNOSABATLAR VA DIPLOMATIYADAGI YANGI PARADIGMALAR

Nosirov Sabohiddin

Alfraganus universiteti Xalqaro munosabatlar yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Xabizullayev Javlonbek

Alfraganus Universiteti Xalqaro munosabatlar yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Norbayev Hokimjon Yukubjonovich

Alfraganus universiteti Xalqaro munosabatlar va tarix kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA. Maqolada sun'iy intellektning zamonaviy xalqaro munosabatlar, raqamli diplomatiya, xalqaro xavfsizlik va davlat boshqaruviga ta'siri tahliliy-tanqidiy yondashuv asosida o'rganiladi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlagan PF-6079-son Farmoni va sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etishga oid PQ-4996-son qarori, UNESCOning 2021-yilgi Sun'iy intellekt etikasi bo'yicha tavsiyasi hamda BMTning 2024-yilgi Global Digital Compact hujjati asosiy hujjatli manbalar sifatida tahlil qilindi.^{1–5} Maqolada SI diplomatik axborotni saralash, ko'p tilli muloqot, erta ogohlantirish va davlat xizmatlarini takomillashtirish imkoniyatlarini kengaytirishi, ayni vaqtda ma'lumotlar tarqatishligi, deepfake, maxfiylik, kiberxavfsizlik va javobgarlik bilan bog'liq xatarlarni kuchaytirishi asoslanadi. O'zbekiston sharoitida o'zbek tilidagi raqamli ma'lumotlar bazasini rivojlantirish, diplomatik xodimlarning raqamli savodxonligini oshirish, maxfiy axborot bilan ishlash tartibini belgilash va inson nazoratini saqlash bo'yicha takliflar ilgari suriladi. Milliy kutubxona fondiga oid aniq bibliografik yozuvlar ushbu ishda bevosita tekshirilmagani sababli, annotatsiyada manbalar sifatida faqat maqolada amalda foydalanilgan va havolasi berilgan hujjatlar ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, raqamli transformatsiya, xalqaro munosabatlar, raqamli diplomatiya, algoritmik suverenitet, xalqaro xavfsizlik, dezinformatsiya, inson nazorati

АННОТАЦИЯ. В статье критически анализируется влияние искусственного интеллекта на международные отношения, цифровую дипломатию, международную безопасность и государственное управление. Рассматриваются документы Узбекистана, рекомендация ЮНЕСКО по этике искусственного интеллекта и Глобальный цифровой договор ООН. Выделены возможности анализа данных и многоязычной коммуникации, а также риски дезинформации, алгоритмической предвзятости, нарушения конфиденциальности и размывания ответственности.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровая трансформация, международные отношения, цифровая дипломатия, алгоритмический суверенитет, международная безопасность.

ABSTRACT. This article critically examines the impact of artificial intelligence on international relations, digital diplomacy, international security and public administration. It analyses Uzbekistan's digital policy documents, UNESCO's Recommendation on the Ethics of

AI and the UN Global Digital Compact. It discusses opportunities in data analysis and multilingual communication alongside risks involving disinformation, algorithmic bias, privacy and accountability.

Keywords: *artificial intelligence, digital transformation, international relations, digital diplomacy, algorithmic sovereignty, international security.*

Raqamli transformatsiya xalqaro munosabatlarning faqat texnik vositalarini emas, balki axborot, hokimiyat va ishonch o'rtasidagi munosabatlarni ham qayta shakllantirmoqda. Sun'iy intellekt (SI) katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, ehtimoliy tendensiyalarni aniqlash, tarjima va matnlarni qayta ishlash, jamoatchilik kayfiyatini kuzatish hamda diplomatik hujjatlarni tayyorlash jarayonlarida yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, algoritmlar bergan natija mutlaq haqiqat emas: u o'rgatilgan ma'lumotlarning sifati, tanlangan mezonlar va ishlab chiquvchilarning qarashlari bilan cheklangan.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, diplomatiyada tezkorlikka bo'lgan ehtiyoj kuchaygan bir paytda noto'g'ri ma'lumot, soxta tasvir va avtomatlashtirilgan qarorlarning siyosiy oqibatlari ham ortmoqda. Xalqaro siyosatda bitta noto'g'ri talqin yoki tasdiqlanmagan xabar ishonch inqirozini keltirib chiqarishi mumkin. Demak, SI masalasi faqat innovatsiya emas, balki suverenitet, xavfsizlik, inson huquqlari va xalqaro mas'uliyat masalasidir. Tadqiqotning maqsadi — SI texnologiyalarining diplomatik amaliyot, xalqaro xavfsizlik va davlat boshqaruviga ta'sirini tahliliy-tanqidiy baholash, imkoniyat va xatarlar o'rtasidagi muvozanatni aniqlash hamda O'zbekiston uchun amaliy yo'nalishlarni asoslash. Tadqiqotda hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy yondashuv va muammoli-tanqidiy tahlil usullaridan foydalanildi. Manbalar sifatida O'zbekistonning raqamli rivojlanishga oid normativ hujjatlari, UNESCOning SI etikasi bo'yicha tavsiyasi va BMTning Global Digital Compact hujjati ko'rib chiqildi.¹ Z 3

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, SI diplomatik faoliyatni kuchaytiruvchi vosita bo'lishi mumkin, ammo u siyosiy hukm va axloqiy javobgarlikni insondan olib qo'ya olmaydi. UNESCO tavsiyasi inson qadr-qimmati, huquqlar, shaffoflik va zararlarning oldini olishni markazga qo'yadi. BMTning 2024-yilda qabul qilingan Global Digital Compact hujjati esa sun'iy intellekt boshqaruvida xalqaro hamkorlik va raqamli tafovutni qisqartirish zarurligini belgilaydi. Z 3

Diplomatiya tarixan muzokara, kuzatuv, til bilimi, siyosiy sezgirlik va ishonchga tayangan. SI bu asoslarni bekor qilmaydi, balki ularning atrofida yangi tahliliy qatlam yaratadi. Masalan, diplomatlar ko'p tilli hujjatlarni dastlabki saralash, xalqaro tashkilotlar bayonotlarini solishtirish, iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlardagi o'zgarishlarni kuzatish uchun algoritmlardan foydalanishi mumkin. Bu jarayon vaqtni tejaydi va ilgari ko'zdan qochishi mumkin bo'lgan bog'liqliklarni ko'rsatadi. Biroq tahliliy qulaylik siyosiy mazmunni avtomatik ravishda anglash degani emas: kinoya, tarixiy xotira, mahalliy siyosiy ramzlar va diplomatik sukut ko'pincha statistik model uchun murakkab hodisalardir.

Raqamli diplomatiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri — axborot oqimlarini kuzatish va tashqi auditoriyalar bilan muloqotni takomillashtirish. SI jamoatchilik muhokamalaridagi mavzularni umumlashtirish, turli tillardagi murojaatlarni tahlil qilish va rasmiy axborotni tezroq yetkazishda yordam berishi mumkin. Bunda “yumshoq kuch” faqat xabarni ko‘p tarqatish bilan o‘lchanmaydi. Davlatning obro‘si, izchilligi va aytgan so‘zi bilan amaliyoti o‘rtasidagi moslik ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Algoritm auditoriyani aniqlashi mumkin, ammo ishonchni buyruq bilan yaratolmaydi.

Shu sababli SI asosidagi diplomatik kommunikatsiyada uchta mezon muhim: ma‘lumotning tekshirilganligi, auditoriya va til kontekstiga hurmat, hamda xato yuz bersa uni tuzatish imkoniyati. Avtomatik tarjima diplomatik hujjatning umumiy mazmunini yetkazishi mumkin, biroq shartnoma, qo‘shma bayonot yoki keskin siyosiy vaziyatga oid iboralar malakali mutaxassis tomonidan tekshirilishi zarur. Bir so‘zdagi noaniqlik ham majburiyat doirasini o‘zgartirishi mumkin.

SI xalqaro xavfsizlikda erta ogohlantirish, ochiq manbali axborotni tahlil qilish, kiberxavflarni aniqlash va inqiroz dinamikasini modellashtirish uchun qo‘llanishi mumkin. Katta hajmdagi sun‘iy yo‘ldosh tasvirlari yoki ochiq ma‘lumotlarni saralash inson tahlilchisining ishini yengillashtiradi. Lekin algoritm aniqlagan naqshning sababi har doim ham ravshan bo‘lavermaydi. Harbiy mashg‘ulot, tabiiy ofat yoki oddiy logistika harakati noto‘g‘ri talqin qilinsa, xavf haqidagi xulosa keskinlashuvga olib kelishi mumkin. Shu bois avtomatlashtirilgan ogohlantirish tizimlari tasdiqlash, muqobil izohlarni tekshirish va insoniy nazorat bilan birga ishlashi kerak.

Alohida tahdid — generativ SI yordamida yaratilgan soxta audio, video va hujjatlardir. Deepfake texnologiyalari siyosiy yetakchining aytmagan gapini unga nisbat berishi yoki muzokaralar oldidan jamoatchilikni chalg‘itishi mumkin. Bunday materialning tez tarqalishi uni tekshirish tezligidan ustun kelganida, diplomatik zarar haqiqat aniqlangandan keyin ham saqlanib qoladi. Shu sababli davlat idoralarida manbani tekshirish protokollari, raqamli dalillarni saqlash qoidalari va inqiroz paytidagi tezkor rasmiy aloqa mexanizmlari zarur. Tanqidiy nuqtai nazardan, SI har doim insoniy xatoni kamaytiradi, degan qarash ham asosli emas. Algoritm tarfakash yoki sifatsiz ma‘lumotga tayanib, xatoni keng ko‘lamda takrorlashi mumkin. Agar qaror qabul qiluvchi tizim natijani tushuntira olmasa, javobgarlik kimga tegishli ekani ham noaniq bo‘lib qoladi. UNESCO tavsiyasi SI tizimlarini inson huquqlari, shaffoflik, hisobdorlik va inson nazorati bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ta’kidlaydi.^Z Demak, texnologiyaning tezligi siyosiy ehtiyotkorlikni siqib chiqarmasligi lozim.

Davlat boshqaruvida SI hujjatlarni saralash, fuqarolar murojaatlarini yo‘naltirish, davlat xizmatlari samaradorligini baholash va korrupsiya xavfi yuqori bo‘lgan jarayonlarni tahlil qilishda yordam berishi mumkin. Biroq “algoritm shunday dedi” degan javob davlatning hisobdorligini almashtira olmaydi.

Ayniqsa, davlat xaridlari, migratsiya, xavfsizlik yoki ijtimoiy yordamga taalluqli qarorlarda shaxsning huquqiga ta’sir etadigan natijalar ustidan shikoyat qilish va inson tomonidan qayta ko‘rib chiqish imkoniyati bo‘lishi kerak.

Xalqaro boshqaruvda ham umumiy qoidalar zarur. BMTning Global Digital Compact hujjati raqamli hamkorlik, sun'iy intellekt boshqaruvi va raqamli tafovutni kamaytirishni global kun tartibiga olib chiqdi.³ Bu yondashuv muhim, chunki texnologik imkoniyatlar davlatlar o'rtasida teng taqsimlanmagan: hisoblash quvvati, sifatli ma'lumotlar, malakali mutaxassislar va ilg'or modellar cheklangan doirada jamlansa, raqamli qaramlik kuchayishi mumkin. Algoritmik suverenitet deganda texnologiyani boshqalardan uzib qo'yish emas, balki davlatning muhim ma'lumotlari, qarorlari va infratuzilmasi ustidan qonuniy, xavfsiz va hisobdor nazoratni saqlash tushunilishi lozim.

O'zbekiston uchun mazkur masala raqamli rivojlanish siyosati bilan bevosita bog'liq. 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmon bilan "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi tasdiqlangan; hujjatda davlat boshqaruvi va iqtisodiyot tarmoqlarini raqamli rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.⁴ 2021-yil 17-fevraldagi PQ-4996-son qaror esa sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish, ma'lumotlar sifati va ochiqligi, kadrlar tayyorlash hamda xavflarni nazorat qilish masalalarini qamrab oladi.⁵ Ushbu hujjatlar diplomatiyada SI qo'llash uchun institutsional zamin yaratadi, biroq ularning mavjudligi barcha sohalarda samarali amaliyot allaqachon yo'lga qo'yilganini o'z-o'zidan isbotlamaydi. Natijani baholash uchun ochiq ko'rsatkichlar, mustaqil audit va amaliy holatlar tahlili kerak.

Milliy manfaatlar nuqtai nazaridan, O'zbekiston uchun kamida to'rtta amaliy yo'nalish muhim. Birinchisi, o'zbek tilidagi sifatli raqamli korpuslar va diplomatik terminologiya bazalarini rivojlantirish. Ikkinchisi, tashqi siyosat idoralari xodimlariga ma'lumotlar savodxonligi, kiberxavfsizlik va generativ SI natijalarini tekshirish bo'yicha tayyorgarlik berish. Uchinchisi, maxfiy diplomatik ma'lumotlarni ommaviy platformalarga nazoratsiz yuklashning oldini oluvchi aniq tartiblarni joriy etish. To'rtinchisi, SI yordamida tayyorlangan tahlillar uchun insoniy tasdiqlash, versiyalarni qayd etish va xatolarni tuzatish mexanizmini belgilash.

Bunda O'zbekiston Milliy kutubxonasi va boshqa ilmiy muassasalarning raqamli kataloglari hamda ilmiy fondlari muhim bilim manbai bo'lishi mumkin. Mazkur maqolani tayyorlashda Milliy kutubxonaning muayyan katalog yozuvlari bevosita tekshirilgani haqida da'vo qilinmaydi; shu sababli bibliografiyada ochiq kirish mumkin bo'lgan rasmiy normativ va xalqaro hujjatlarga faol havolalar berildi. Nashrga topshirishdan oldin Milliy kutubxona katalogidan mavzuga oid o'zbek, rus va ingliz tillaridagi monografiya hamda maqolalarni tanlab, nashr ma'lumotlari bilan to'ldirish tavsiya etiladi.

Tahlil natijasida SI diplomatiyada uch xil maqomga ega ekani ko'rinadi: u birinchidan, axborotni qayta ishlash vositasi; ikkinchidan, davlat salohiyati va texnologik mustaqillikka ta'sir etuvchi omil; uchinchidan, xalqaro normalar va ishonchga doir yangi muammolar manbaidir. Ushbu uch jihatdan faqat bittasiga e'tibor berish biryoqlama yondashuvga olib keladi. Samaradorlikni oshirish bilan birga shaffoflik va javobgarlikni ta'minlamagan tizim tezkor, ammo ishonchsiz qarorlar ishlab chiqarishi mumkin.

Shu bois SI joriy etiladigan har bir diplomatik jarayon oldidan maqsad, foydalaniladigan ma'lumotlar, ehtimoliy zarar, inson nazorati va javobgarlik chegaralari belgilanishi zarur.

Bunday yondashuv texnologiyani rad etmaydi; aksincha, undan oqilona foydalanish uchun institutsional ishonch yaratadi.

Sun'iy intellekt xalqaro munosabatlar va diplomatiyaning mazmunini o'zgartirmoqda: ma'lumotlarni tez tahlil qilish, ko'p tilli muloqot, erta ogohlantirish va davlat xizmatlarini takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlar ochilmoqda. Biroq texnologik qudrat o'z-o'zidan siyosiy donolikni anglatmaydi. Algoritm ehtimolni hisoblaydi, lekin uning oqibatlari uchun axloqiy va siyosiy javobgarlikni zimmasiga olmaydi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, SI bilan bog'liq asosiy xatarlar — ma'lumotlar tarafkashligi, maxfiylik buzilishi, deepfake va dezinformatsiya, kiberxavfsizlik zaifliklari hamda javobgarlikning noaniqligidir. O'zbekistonning raqamli rivojlanish va SI joriy etishga oid hujjatlari ushbu yo'nalishda siyosiy-huquqiy asos yaratadi, ammo amaliy natijalar muntazam baholash, malakali kadrlar va mustaqil nazorat bilan mustahkamlanishi lozim. Yakuniy xulosa shuki, kelajak diplomatiyasi inson va algoritm o'rtasidagi raqobat emas, ularning aniq chegaralangan hamkorligi bo'lishi kerak. Texnologiya tahlilni tezlashtirishi mumkin, biroq muloqot, murosaga kelish, tarixiy xotirani anglash va tinchlik uchun javobgarlik inson zimmasida qoladi. Algoritmik suverenitetning asl mazmuni ham shunda: texnologiyani maqsadga aylantirmasdan, uni inson manfaatlari, milliy xavfsizlik va xalqaro ishonch xizmatiga yo'naltirish.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. 2021. [\[Havola\]](#)
2. United Nations. Global Digital Compact. Adopted 22 September 2024. [\[Havola\]](#)
3. United Nations. Governing AI for Humanity: Final Report of the UN Secretary-General's Advisory Body on AI. 2024. [\[Havola\]](#)
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni: "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi. [\[Havola\]](#)
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi PQ-4996-son qarori: "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida". [\[Havola\]](#)
6. Jalilova, M. (2024). Sun'iy intellekt va uning kelajagi. Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi, 138–140-betlar. (Boshlang'ich hujjatda keltirilgan; ochiq havolasi aniqlanmadi.)
7. Xabibullayev, B., Turdiyev, M. (2024). Sun'iy intellekt va geosiyosiy transformatsiya: yangi diplomatiyaning axloqiy mezonlari. European Science International Conference, 126–128-betlar. (Boshlang'ich hujjatda keltirilgan; bibliografik ma'lumotni nashr bilan solishtirish lozim.)
8. Mirzayev, X. (2026). Sun'iy intellekt texnologiyalarini O'zbekiston harbiy diplomatiya sohasiga integratsiya qilish istiqbollari. Zamonaviy xalqaro munosabatlarda Markaziy Osiyo, 486–490-betlar. (Boshlang'ich hujjatda keltirilgan; ochiq havolasi aniqlanmadi.)

9. Mustafoqulova, A. (2025). Sun'iy intellektni davlat boshqaruviga ta'siri. Yangi Renessansda ilm-fan taraqqiyoti, 650–657-betlar. (Boshlang'ich hujjatda keltirilgan; ochiq havolasi aniqlanmadi.)
10. Amirova, L. (2024). Sun'iy intellektning zamonaviy xalqaro munosabatlarga ta'siri. XXI asr: fan va ta'lim masalalari, 2, 381–386-betlar. (Boshlang'ich hujjatda keltirilgan; ochiq havolasi aniqlanmadi.) Qo'shimcha bibliografik qidiruv: O'zbekiston Milliy kutubxonasi elektron katalogi. [Katalogni ochish](#)